

דרכי שיתוף ויחסי-גומלין בין יהדות אמריקה ומדינת ישראל בשנות השמונים

אביב עקרוני

מסכת היחסים שהלכו ונרקמו בין היישוב היהודי בארץ-ישראל ובין התפוצה היהודית הגדולה בארה"ב הלכה ונסתעפה מאז הקמתה של מדינת ישראל ולבשה דפוסים מיוחדים שמן הראוי להתבונן בהם התבוננות עמוקה ואף לברוק שמא יש מקום לשנותם או לגוונם.

שעה שאנו מנסים למנות יחסים אלה מתברר, כי ניתן לבחנם על-פי מספר תחומים ברורים כדלהלן:

א. יחסים בתחום האיראי והאידיאולוגי, ב. המדיני-צבאי, ג. הכספי-כלכלי, ד. המדעי-מחקרי והמדעי-עיוני, ה. הדתי, ו. העליה, ז. החינוכי-מעשי והחינוכי-ערכי, ח. החברתי-ציבורי (כולל ביקורים וסיורים הדדיים), ט. המשפחתי-אישי.

בכל התחומים האלה נוצר לכאורה מצב סטטי, שבו נקבעו עמדות חד-משמעיות, אך למעשה אין הדבר כך. כמעט בכל תחום ותחום מוצאים אנו עליות וירידות הנובעות בדרך כלל משינוי התנאים בישראל ומהוות תגובות לוגיות ואמוציונאליות למתרחש בארץ. תגובות חד-כיווניות אלה הן מן המאפיינים המובהקים של מסגרת היחסים עם התפוצות, משום שהנחת-יסוד מקבילה קובעת, כי החברה היהודית האמריקנית איננה משתנה באורח קיצוני במרוצת השנים. האמנם נכונה הנחה זו? האמנם לא חלו שינויים מהותיים בחברה זו? כדי לקבוע מהן ציפיותינו מיהודי ארה"ב חייבים אנו להתייחס אף לשאלה זו.

א. בימים הטרופים של מלחמת שלום הגליל שח לי אחר מרעיי הרבנים: אם רוצה אתה לדעת מה באמת נאמר ביחס לישראל, לך אל בתי-הכנסת ושמע את ררשותיהם של הרבנים, או אז תוכל להבין איזה כירסום חל בעמדת היהדות האמריקנית כלפי מדינת ישראל. מאחר שאותו רב התייחס רק לסוג מסויים של רבנים, הוברר לי, כי רבנים רבים אחרים הביעו דעות נוגדות לחלוטין, ורב-גוניות זו של עמדות ביחס לאירועים אקטואליים היא אחת התופעות המייצגות את יהדות ארה"ב כיום. עם זאת, אין להתעלם מן העובדה שאמצעי התקשורת, שהציגו בצורה מעוותת את מלחמתנו הצודקת וההכרחית, השפיעו לא מעט על הציבור האמריקני ועל יהודים רבים בכללו. האם היה בכך משום שינוי מהותי בגישת היהודים למדינת ישראל? לדעתי, יש להשיב על כך בשלילה. גם אם הושמעו דברי ביקורת על צד זה או אחר במהלך הלוחמה, יהדות חמה ואוהרת זו נשארה איתנה באהבתה לישראל ובתמיכתה בה.

מסוכנת היא דווקא תופעה אחרת בתחום האידיאלי-אידיאולוגי, שאינה חרשה כתופעה, אך היא מוצאת לה חיזוקים רבים בחוגים האינטלקטואליים ובקרב נושאי תפקידים בכירים במוסדות ובארגונים יהודיים. כוונתי לשאלה הישנה: — האם ישראל היא אמנם מרכזה של היהדות העולמית וכל שאר

המדינות שבהן חיים יהודים אינן אלא גלות, שיש לעשות הכל כדי לחסלה, או שמא כל מהותה של היהדות אינה מתגלה אלא כפזורה או בתפוצה, ולכל מרכז יהודי יש זכות קיום במדינה שבה הוא מתפתח. בהקשר זה ישראל אינה אלא אחד המוקדים של עם ישראל.

מסתבר, כי הולך ורב מספרם של אנשי רוח ובעלי מעמד בקהילה היהודית המטפחים את אידיאת עצמאותו של המרכז היהודי האמריקני לעומת ישראל ומתנגדים לראותו כגולה. אם נשאלים אנו, אפוא, למה אנו מצפים מיהודי ארה"ב, חייבים אנו להשיב תשובה כנה וגלויה קודם כל במישור האידיאולוגי. כל מקום שבו חיים יהודים מחוץ למדינת ישראל יש לראותו מבחינה מהותית כגולה, ואין חשיבות בהקשר זה למידת עושרו או עוצמתו של מרכז יהודי זה. ברור שאין להשוות את יהדות ארה"ב על הישגיה האיריים ליהדות הולנד ואף לא ליהדות צרפת, אך אין אנו יכולים לקבל הנחות-יסוד הסותרות את עצם רוחה האמיתי של היהדות לדורותיה. יש לעם היהודי ארץ משלו, מדינה משלו, וכל מי שאינו דר בה — ותהינה הסיבות לכך מורכבות ככל שתהינה — הריהו נמצא באחת הגלויות. אנו מצפים מיהודי ארה"ב שיכירו בתופעת יסוד זו של הקיום היהודי ההסטורי, ולא יחליפוה בנויר-עדישים אידיאי המשכר את הגאווה האישית, אך פוגע למעשה באושיות עמנו. ועם זאת, חייבים אף אנשי הרוח ואנשי המעשה בארץ להבין, כי גם אם קיים ויכוח עז בסוגיה זו, אין לראות בדבקים בדעה המוטעית עוכרי ישראל או שונאי המדינה. רובם מעריצים את מדינת ישראל ועושים כמיטב יכולתם למענה. וכפי שאמר לי לא מכבר מנהל לשכת חינוך יהודית — אינני קורא "גולה" ליהדות ארה"ב, ויחד עם זאת, רק עתה חזרתי מישראל, מלא הערכה והתפעלות מכל המתרחש בארץ, שאותה אני אוהב.

ב. בתחום היחסים הקשורים לפעולותיה המדיניות והצבאיות של מדינת ישראל רשאים וזכאים אנו לצפות להרבה יותר מיהדות ארה"ב. הכל זוכרים את ההתלהבות האדירה שאחזה ביהדות זו (וביהדות העולם) בעת "מלחמת ששת הימים". באותם ימים שימשתי כקונסול של ישראל במערב התיכון, ולעולם לא אשכח את רגשות האהדה וההערצה שנתעוררו בקרב מאות אלפי היהודים שביקשו לעזור בכל דרך אפשרית. כך היה גם בעת מלחמת "יום הכיפורים". לצערנו, נשמעו גם קולות אחרים בימי מלחמת "שלוש הגלילות", ואין אני מתכוון לקולות המרושעים של יהודים שמכרו את נפשם לשונאי ישראל. אלה מעטים, ועל פי רוב הם מצויים מחוץ לתחום הקהילה היהודית. כוונתי ליהודים רבים שהלכו שולל אחר תיאורים מסולפים והשמיעו דברי ביקורת שלא היה להם שחר והאשמות שהתבררו לאחר מכן כחסרות יסוד.

כך, למשל, הצטרפו יהודים רבים להאשמות על ריבוי הקורבנות האורחיים. המספרים סופקו על-ידי אנשי אש"ף ועל-ידי סוכנויות ערביות ואפילו על-ידי הצלב האדום. ואחר כך התגלו ככוזבים וכמוגזמים ביותר. הוא הדין באשר לצילומים של בתים הרוסים שהתגלו אחר-כך כבתים שנהרסו על-ידי המחבלים עצמם. הזכח מעל לכל ספק, שצבא ההגנה לישראל פעל מעל ומעבר כדי לא

לפגוע באוכלוסייה אורחית. ככל שמתבהרת התמונה ומתגלות עובדות נוספות ממהלך הקרבות ניתן להגיע למסקנה שלא היה עוד צבא בהסטוריה המודרנית של האנושות שנהג להקפיד על רמתו המוסרית כפי שנהג צה"ל. רשאים אנו לצפות מיהדות ארה"ב לאימון רב יותר במעשיה של המדינה ובפעולותיה המדיניות והצבאיות. אחר הכל, במשאלי דעת קהל שנערכו עד היום תמכו רוב אזרחי ישראל במיבצע והעריכו בצורה אוהדת את תוצאותיו. זכותנו לבקש מאחינו היושבים בארה"ב לתמוך תמיכה מירבית במאבקנו על שלומנו ועל בטחוננו מתוך הכרה שמערכה זו היא מלחמת מגן מובהקת. אין פירוש הדבר שחייבים לקבל כאורח אוטומטי כל פעולה וכל מעשה. אדרבה, מי שרואה עצמו כשותף זכאי לתהות ולהקשות קושיות, אך יש לצאת מנקודת-מוצא של אימון בסיסי וידיעה, כי אם אמנם יצאה ישראל למלחמה, שבה איבדה רבים מבניה, לבטח היו לכך סיבות מוצדקות וכברות-משקל.

ג. רבות כבר נכתב על הקשר הכספי-כלכלי בין יהדות ארה"ב למדינת ישראל. לא מכבר פירסם אליעזר שבייד מאמר בשם "אל תמכור ישראל בכורתה כנוזד המגבית" ("מעריב", 22 ביוני 1982). במאמר זה מוצגת תופעת המגבית כתופעה שלילית שהזיקה למדינת ישראל ולדבריו שימת הדגש על הצד הכספי הביאה "להריסתה של התנועה הציונית גם בארץ וגם בגולה וחמור מכן, הריסתו של המוסר הציוני, שבלעדיו אין לה למדינת ישראל עתיד".

מבין אנכי את תחושתו של שבייד שלפיה שגינו ככך שהפכנו את התופעה של זרימת כספים לתופעה מרכזית במירקם היחסים שבינינו לבין יהדות ארה"ב. אולם אם נבחן את הדברים לעומקם נראה, כי בצד תופעות שונות של וולגריזציה שאכן נוצרו במהלך המיסוד של מערכות המגבית והבונדס, עיקר המאמץ הכספי של יהדות ארה"ב הוא תופעה אדירה של אחווה לאומית שלא הייתה רוגמתה בעבר מבחינת ההיקף ואשר את תוצאותיה המעשיות בקימומה של המדינה ניתן לראות בכל אתר ואתר. הנחתו של שבייד כי אלמלא היינו נאחזים במנוף הכספי, היינו יכולים להפעיל בהצלחה את מנוף העלייה, אין לה כל שחר. (מומלץ לקרוא את דברי תשובתו של יצחק בראון — "לא על הכסף לבדו תיכון המגבית", "מעריב", 27 באוגוסט 1982). מאחר שאנו רואים את מדינת ישראל כמדינתו של העם היהודי, זכאים אנו לבקש מיהדות ארה"ב להגביר את תמיכתה הכספית-מוסרית תוך כדי הקפדה על כך, שישראל לא תוצג כמדינה של מסכנים הזקוקים לנדבה, אלא כשותפים לבנין מולדת לעמנו, שחובתו המוסרית של כל יהודי לעזור לה בקליטת עליה, בהפרכת השממה ובתחומים אחרים.

ד. תחום העליה הוא אולי החשוב ביותר מבחינתה של מדינת ישראל הן מנקודת-ראות אידיואית — הרצון לראות בכל יהודי עולה בכוח, והן מנקודת-ראות מעשית — הרצון לעורר ביהודים רבים שאיפה לעלות ולהתיישב בארץ. אמנם חל שינוי קל לטובה במספרי העולים מארה"ב. אולם אלפיים או שלושת אלפים העולים מהווים אחוז צנוע ביותר באוכלוסייה יהודית המתקרבת לשישה מליונים. ידועה רגישותם של מוסדות וארגונים לגבי העיסוק בנושא העליה.

רבים חוששים שתנועת עליה מקיפה תערער את המערכת הרגישה של החיים היהודיים בקהילות רבות. חובתנו לומר כי אין כוונתנו לפגוע באושיות החיים הקהילתיים ובוודאי שלא לערער את מסגרותיהם שהוקמו בעמל רב, אך יחד עם זאת, לא נוכל לוותר על שאיפתנו לעליה. ומאחר שלצערנו, אין כל סיכוי מעשי בשלב זה לעלייתם של מאות אלפי יהודים מארה"ב, ברור שניתן יהיה להגיע להכרה מימסדית ואישית בצורך בטיפוח העליה בכל הקהילות ברחבי ארה"ב ובשיתוף פעולה בין הנציגות הישראלית העוסקת בכך לבין המנהיגות המרכזית והמקומית.

ה. בשל קוצר המצע לא נוכל להתעמק בכל שאר התחומים שצוינו לעיל. נסיים, אפוא, את דברינו בתחום אחד נוסף וחשוב ביותר, הוא התחום החינוכי־מעשי והחינוכי־ערכי. בארה"ב קיימת מערכת עניפה ומסועפת של חינוך יהודי. מצויים בה בתי־ספר יומיים, בתי־ספר שלאחר הצהרים ובתי־ספר של יום א', השייכים לכל הזרמים הדתיים או לגופים קהילתיים. למערכת זו יש בטבע הדברים אופי דתי, שכן ללא אופי זה — על צדדיו השונים — לא ניתן יהיה לקיים חינוך יהודי וההתבוללות תגבר. אך זו צרה, מקומה של מדינת ישראל בתוך מערכת זו הוא מצומצם ביותר, והדבר בולט במיוחד בהשוואה לנושאים האחרים הנלמדים. בתוך תכנית הלימודים של רוב בתי־הספר אין מדינת ישראל והציונות מופיעות כנושא לימודי עצמאי.

מאחר שאנו רואים את הציונות ואת הקמת מדינת ישראל כגורם מהותי בחיי העם היהודי במאה העשרים, חייבים אנו לפעול לקראת שילובו של נושא ישראל בכלל המסגרות החינוכיות, החל בגן הילדים וכלה בביה"ס התיכון, וזאת במסגרת תכנית לימודים שתעסוק בהסטוריה, בגיאוגרפיה, בתרבות, במימשל ובשאר תחומיה של המדינה. נראה לי, כי גם מבחינה פדגוגית, קל יהיה להאזיב נושאים אלה על התלמיד, ולעתים אף יותר מאשר נושאים הנחשבים לנושאי קבע של החינוך היהודי. צעד ראשון לקראת הגשמתה של משימה זו נעשה עם הקמתו של המרכז ללימודי ארץ־ישראל בלוס־אנג'לס כמיבצע משותף של המחלקה לחינוך ולתרבות בגולה ולשכת החינוך היהודית בעיר זו.

יש לקוות, כי ההיענות במערכת החינוך תאפשר לשלב את הוראת ישראל בכל רחבי ארה"ב באורח הנכון ובהיקף הרצוי. כמו־כן מצויים אנו לדרוש ממערכת החינוך להגביר ולהעמיק את לימודי העברית בבתי־הספר. לא מכבר נדהמנו בראותנו כיצד מרכז מלטון העוסק בהפקת חומר לימודי לבתי־הספר, הוציא סידרת ספרי לימוד להוראת עברית תנכית. העורכים יצאו מנקודת־ראות מוטעית שלפיה חייבים ללמד רק עברית המאפשרת לקרוא בתנ"ך או בתפילות, כאילו לא חל רנסנס של השפה העברית וכאילו לא הפכה השפה לשפת תרבותם ודיבורם של למעלה משלושה מליוני יהודים בישראל!

אכן, רבות הציפיות שיש לנו מיהודי ארה"ב, אך עלינו לדעת לדרוש גם מעצמנו. כדי שנוכל לשכנע את יהדות ארה"ב בחשיבותם של הנושאים השונים שציינו — חייבים אנו עצמנו לפעול במדינת ישראל למען חיוק היסודות

האידיאיים-ערכיים שהביאו להקמתה כמדינת היהודים. מדינת ישראל תזכה להערכה ולאהדה ולמקום מרכזי בחיים היהודיים בארה"ב, ככל שתחזק בה המגמה להתחדשות האידיאלים הציוניים לאומיים ושילובם במארג המורכב של מדינת ישראל המודרנית. כך אף יתחזק הקשר העמוק וההסטורי שבין מדינת ישראל ליהדות ארה"ב, ושני הצדדים ימשיכו להדקו ולטפחו באהבה ובתבונה.